

Inimesed on elanud Juuru kihelkonnas aastatuhandeid ning jätnud jäljed nii ainelisele kui ka vaimsele maastikule. Siin leidub muistseid põlde, lohukive, asulakohti, linnuseid, pelgupaikasad, kalmeid ja hiisi, pühi kive, allikaid ja puid. Iga maakoht Juurus elab ning võib jutustada teadlikule ja avatud kuulajale oma loo.

Turismitee tutvustab Juuru kihelkonna looduslikke paiku, millele inimene on aegade jooksul omistanud erilise tähenduse. Tee sobib eelkõige neile, kes soovivad rahulikult tutvuda kohaliku loodusega ning põliselanike vaimse pärandiga maastikul.

Teave teeolude kohta (lühikirjeldus): enamuses asfaltkattega, kohati kruusa- või pinnaseteed

Teave tee pikkuse (km) ja aja (h) kohta: 50 km; mootorsõidukiga 4,5–10 tundi, jalgrattal 6–11,5 tundi

1. PAE KARSTIALA, VANAPAGANA JÄLJED

Kehtna vald, Pae küla
T Juuru – Rapla maanteelt läbi Pae küla lõunasse suunduvat kruusateed mööda 1,4 km, Sepa ja Lame talu vahel Kuusikus. Juurdepääs mööda rohtunud jalgrada
X: 6539996 **Y:** 552175.1

Piirkonnas esineb arvukalt langatuslehtreid, -lohke, väikesed koopaid ja karre, mis on koondunud suhteliselt väikesele kuusemetsaga kaetud alale. Loopealsel asuva kaitseala idaosas, raba piiril paljandub raikküla lade, 1,8 m kõrgune astang – kunagine Balti jääpaisjärve serv. Kaitseala pindala on 11 ha. Muistendi järgi olnud vanasti Pae karstialal raudväravatega linn, mis vajunud maa alla. Hiljem kuulnud selle koha peal kirikukellade helinat. Karstialal esinevaid karrilohke on peetud Vanapagana jalajälgedeks, pinnases asuvaid lõhesid aga

Vanapagana küünejälgedeks.

2. HÕREDA KÜLA REHE LOHUKIVI

Juuru vald, Hõreda küla
T Juuru – Hõreda – Rapla maanteelt pinnaseteed mööda 75 m idas, pinnaseteest 5 m põhjas söötis rohumaal. Parkimine: bussidel maantee ääres, sõiduautol pinnaseteel kivi juures
X: 6542486.2 **Y:** 553142.9

Kivi pikkus 4,4 m, laius 4,1 m, kõrgus 1,6 m. Punakas hallide tähnidega rabakivi. Kivil on 46 lohku läbimõõduga 5–9 cm, sügavusega 1–3 cm. Teadlased seostavad kividele lohukude tegemist maaharimisega. Vähesed lohukive on kasutatud ka ohverdamiseks. Üksikute pärimusteadete kohaselt olevat lohke tehtud surnu mälestuseks. Samuti on lambaõnne saamiseks lohke hõõrutud lambavilla ja rasvaga.

4. JÄRLEPA RISTTEE

Juuru vald, Järlepa küla
T Mahtra – Järlepa maantee ja Lõiuise – Järlepa maantee ristumiskoht
X: 6554652.4 **Y:** 552103.9

Naised käisid Järlepa ristteel salaja oma tavasid järgimas. Valge riie võeti üle ning igal ristteel nõiduda, on Järlepa eriline oma kaasaega jõudnud toimingute poolest. Nõidustoitumise tegemise sagedasemaks ajaks on olnud täiskuu neljapäev.

5. IIDA URKED (KA KUIMETSA KARSTIALA, IIE MÄED, IIE URKED, HIIDE KUUSIK)

Kaiu vald, Kuimetsa ja Vaopere küla
T Kahel pool Kose–Purila maanteed. Ala asub kahel pool maanteed. Looduskaitseala parklale ja matkarajale osutab maantee ääres viit. Juurdepääs mööda pinnaseteed ja jalgradasid kas otse maanteelt või parklast. Põnevamatest koobastest on moodustatud matkarada, mille kaardi leiab stendilt
X: 6547058.1 **Y:** 565488.3

Ca 20 ha suurune metsane ala. Eesti ühel suuremal ja ainulaadsemal karstialal saab näha mitmeid karstivorme: langatusorge, lehtreid, lohke, kanaleid ja koopaid. Viis koobast on nii suured, et sinna saab vabalt sisse kõndida. Üks põnevamaid on 12 m pikkune ja 8 m laiune kõlakoajakujuline koobas ühe langatuslehtri põhjas. Kõrgvee ajal saab siin paljudes kohtades paelöhedese ja -kanalites jälgida veevoolu või kuulda maa alt veesolinat, madalvee ajal veevoolu peaaegu ei näe. Oletatakse, et kroonikas kirjeldatud ristsisõja ajal 1220. aastal toimunud traagilised sündmused leidsid aset lida

on 4 lohku läbimõõduga 5–7 cm, sügavus 1–1,5 cm.

9. HÕREDA LOHUKIVI 2

Juuru vald, Hõreda küla
T Juuru – Hõreda – Rapla maanteelt 70 m üle heinamaa. Maantee ääres võimalik parkida sõiduautot
X: 6542770.4 **Y:** 553261.1

Neljast lohukivist paremalt (lõunast) esimene. 2,5 m pikk ja 1,5 m lai, 40 cm kõrge, tasane. Lohud on koos kivi pealispinnaga hävinud.

10. HÕREDA LOHUKIVI 3

Juuru vald, Hõreda küla
T Juuru – Hõreda – Rapla maanteelt 85 m üle heinamaa. Maantee ääres võimalik parkida sõiduautot
X: 6542835.9 **Y:** 553301.7

Neljast lohukivist paremalt (lõunast) neljas. Roosakas, hallide laikudega. Pikkus 2,98 m, laius 1,7 m, kõrgus 0,65 m. Pealispind kumer. Kivi keskel puurauk, millest algavad kolm lõhet – lõhkamise jälg. Kivil on 7 lohku läbimõõduga 4–6 cm, sügavusega 0,5–1 cm.

11. HÕREDA LOHUKIVI 4

Juuru vald, Hõreda küla
T Juuru – Hõreda – Rapla maanteelt 50 m üle heinamaa. Maantee ääres võimalik parkida sõiduautot
X: 6542804 **Y:** 553255.7

Neljast lohukivist paremalt (lõunast) kolmas, toomingapõosa sees. Hall, roosade laikudega. Pikkus 2,6 m, laius 2,2 m, kõrgus 1,35 m. Pealispind koos aukudega hävinud.

6. PAE LOHUKIVI

Kehtna vald, Pae küla
T Juuru – Rapla maanteelt Pae külla suunduvat kruusateed idaservas, maanteelt 105 m küla poole. Vahetult külatee kõrval. Maantee ääres võimalik parkida sõiduautot või bussi
X: 6541121.1 **Y:** 552033.6

2 m pikk, 1,5 m lai, 0,7 m kõrge, hallikas. Peal 5 lohku läbimõõd 5–6 cm, sügavus 1–1,5 cm.

7. PAE LOHUKIVI

Kehtna vald, Pae küla
T Külatee ja Järve talu sissesõidutee ääres haljasalal. Vahetult külatee kõrval. Maantee ääres võimalik parkida sõiduautot või bussi
X: 6541042.9 **Y:** 552068.6

Pikkus 2,4 m, laius 1,8 m, kõrgus 1,55 m, hall, roosakate laikudega.

8. HÕREDA LOHUKIVI 1

Juuru vald, Hõreda küla
T Juuru – Hõreda – Rapla maanteest 75 m idas, lagedal heinamaal. Maantee ääres võimalik parkida sõiduautot
X: 6542789.1 **Y:** 553270.5

Neljast lohukivist paremalt (lõunast) teine. Roosa, hallide laikudega. Pikkus 3,25 m, laius 2,8 m, kõrgus 0,5 m. Trapetsikujuline, pealt lame. Kivi keskel on 7 cm kaugusel kaks puurauku. Nendest lõuna ja edela pool

urgetes: “Väga suur oli aga liivlaste röövsaak, kes olles piiranud sisse harjulaste maa-alused koopad, kuhu need olid harjunud alati pelgu minema, lämmatasid kõik, nii mehed kui naised, tehes suitsu ja tuld koobaste suus, suitsutades ööd kui päevad. Ja mõned juba hinge vaakuvana, mõned poolsurnuna, mõned surnuna koobastest välja tirides, tapsid nad need ja viisid teised vangi ja riisusid kogu nende vara ja raha ja riided ja palju saaki. Aga lämbunuid oli kõigist koobastest umbes tuhat inimhinge mõlemast soost. Ja pärast seda pöördusid liivlaste koos sakslastega tagasi, õnnistades Jumalat, et ta ka harjulaste kõrgid südamed oli ristiusule alandlikuks teinud” (Henriku Liivimaa kroonika, 2005, lk 141). “Kogu sel ümberkaudel maaalal asunud muistset eestlaste iseseisvuse ajal lida linn. Sakslaste siiatuleku ja eestlaste vabaduse

kadumise järele vajunud see linn maa alla. Kuid eestlaste uuesti võidule pääsedes tõusvat linn jälle üles.” – Teomeeste hulgas valitsend orjuse ajal kindel usk selle jutustuse tõelisusse. Igal hommikul enne päikese tõusu mõisa tööle minnes vaadatud endise linna poole, et näha, kas selle tuled juba paistavad, kas linn juba tõusnud ja sellega eestlaste vabadus kätte on jõudnud. lida urgaste käike peetavat ka endise lida linna tänavaiks.

TURISMITEAVE

Rapla Turismiinfokeskus

Viljandi mnt 4, Rapla
 +372 489 4359, turism@raplamaa.ee
 www.raplamaa.ee/en/tourist_information

Põhja-Eesti Turism

+372 5330 8130, info@northestonia.eu
 www.northestonia.eu/en

Juuru vald

Veski 1, Juuru alevik, Juuru vald, Raplamaa
 +372 484 1000, juuru@juuru.ee
 https://juuru.kovtp.ee/et/uldinfo

Kaiu vald

Kasvandu tee 17, Kaiu alevik, Raplamaa
 +372 484 5297, vald@kaiu.ee
 www.kaiu.ee

Kehtna vald

Pargi 2, Kehtna
 +372 489 8820, kehtna@kehtna.ee
 https://kehtna.kovtp.ee/et/uldinfo

Mahtra Talurahvamuseum

Muuseumi 1, Juuru alevik, Juuru vald, Raplamaa
 +372 484 4199, info@mahtramuuseum.ee
 www.mahtramuuseum.ee

Eesti Looduse Infosüsteem I infoleht

Ülevaadet kaitstavate alade andmetest ning EELISesse kantud kaitsealuste liikide leiukohtadest
 http://loodus.keskkonnainfo.ee/WebEelis/infoleht.aspx?lang=eng

12. MÄNNIKU SUURKIVI

Juuru vald, Härkla küla
T Pirgu – Juuru maanteelt 60 m läänes, metsas. Maantee ääres võimalik parkida sõiduautot
X: 6550409.4 **Y:** 550883.1

Tumehall, koosneb kahest suurest lõhenemisel tekkinud rahnust. Pikkus 6 m, laius 4 m, kõrgus 3,4 m. Eraldunud tükk on 4,6 m pikk, 2,6 m lai, kuni 1,5 m kõrge. Sellal asub lohk läbim. 7 cm, sügav 1,5 cm.

13. HÄRGLA LOHUKIVI

Juuru vald, Härkla küla
T Pirgu – Juuru maanteelt Härkla külla minevast pinnaseteest 60 m idas põllul. Maantee ääres võimalik parkida sõiduautot
X: 6550805.1 **Y:** 551084.8

Toomingapõosa all. Punakas, pikk 2,5 m, lai 2 m, kõrge 1,5 m. Libamisi laskuv külg on kaetud rusikasuuruste põllukividega.

Kivi ülemisel harjal kümme lohku, läbimõõt 5–6 cm, sügavus 2–4 cm.

14. PIRGU LOHUKIVI

Juuru vald, Pirgu küla
T Juuru – Järlepa maanteest 10 m põhjas lagedal põllul. Maantee ääres võimalik parkida sõiduautot
X: 6555861.2 **Y:** 549398.8

2,8 m pikk, 1,95 m lai, 0,8 m kõrge, hall. Kivi madalamas osas on 3 lohku läbimõõduga 5–6 cm, sügavusega 1–2 cm.

15. PIRGU LOHUKIVI

Juuru vald, Pirgu küla
T Seli – Angerja maantee ja Pirgu mõisa tee ristumiskohast 40 m lõunaedelas heinamaal. Maantee ääres võimalik parkida sõiduautot
X: 6554276.1 **Y:** 548051.4

4,34 m pikk, 3,2 m lai, 1,31 m kõrge, hallikasroosa. Kivi kõrgemas loodeosas on lohku läbimõõduga 7 cm, sügavus 2 cm.

TEAVE TEISTE PIIRKONNAS LEIDUVATE PÜHAPAIKADE KOHTA

Lohukivid jutustavad Eesti maaviiljeluse ja asustuse ajaloost. Eestis on leitud ligikaudu 1750 lohukivi ning need asuvad valdavalt Põhja-Eestis Viru ja Harju maakonnas. Lohukivide poolest rikas on ka Harju maakonnas asuv Juuru kihelkond, kust on käesolevas nimekirjas esitatud 30 lohukivi. Lohukividel on väikesed, 3–10 cm läbimõõduga ning 0,5–5 cm sügavused lohud. Tavaliselt on lohukivil 1–10 lohku. Kõige lohurikkam on Tallinna lähedal Assakul asuv Nõiakivi (405 lohku). Lohukiviks võivad olla igasuguse suuruse ja väljanägemisega rändrahnud. Väikseim seni leitud lohukivi on aga vaid kämblasuurune. Lohud on reeglina uuristatud kivi pinnale, kuid mõnel juhul ka selle küljele. Lohukividega ei ole reeglina seotud rahvapärismust ning nad on leitud üksnes välise tunnuse – lohukude – järgi. Lohukivide ümber ei ole avastatud arheoloogilisi leide, mida võiks seostada lohukude tegemise või kasutamisega. Teadased seostavad kividele lohukude tegemist noorema rauaaja

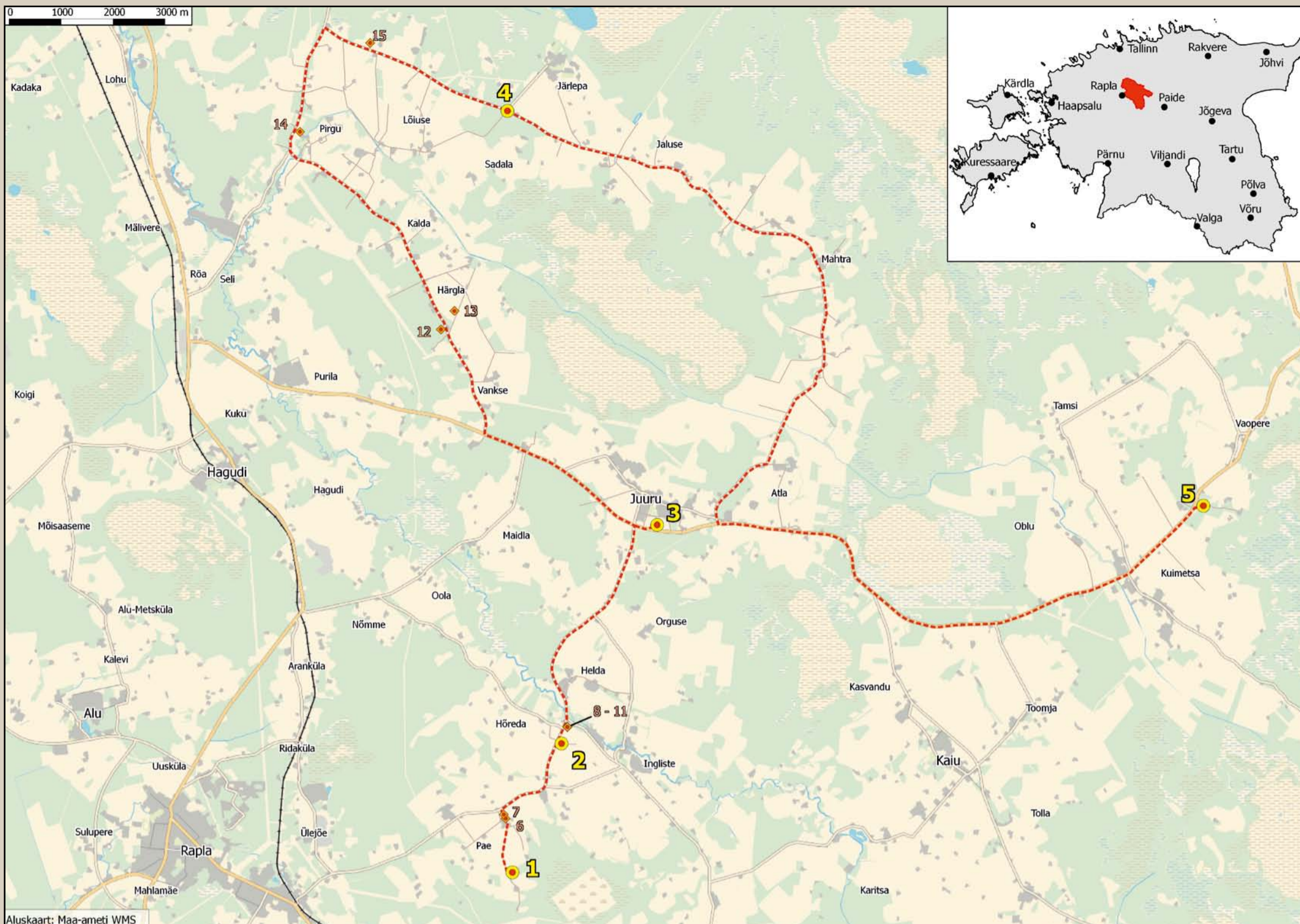
alepõllunduse ning asustusega. Lohud on ilmselt valmistatud 3000 – 2000 aastat tagasi. Suurem osa lohukive asub ka praegu haritaval maal. Võimalik, et lohukudel oli usuline otstarve, kuid samahästi võis neil olla mingi praktiline, meile teadmata eesmärk. Oletused, et lohud on seotud rahvaastronoomia, päikesekultuse, esivanemate austamise või ohverdamisega, ei ole seni kinnitust leidnud. Lohukivide teadusliku uurimise arengut kajastab nende nimetuse muutumine viimase sajandi jooksul: 20. sajandi alguses – ohvrikivid, nõukogude ajal – väikeselohulised kultusekivid, 20. sajandi lõpust alates – lohukivid. Vähesed lohukive on kasutatud ka ohverdamiseks. Üksikute pärimusteadete kohaselt olevat lohke tehtud surnu mälestuseks. Samuti on lambaõnne saamiseks lohke hõõrutud lambavilla ja rasvaga.

HIITE MAJA SIHTASUTUSEST

Hiite Maja sihtasutus loodi 2008. aastal Eesti põlisrahva kultuuri- ja looduspärandi uurimiseks, tutvustamiseks ja hoidmiseks. Seni on keskendunud looduslike pühapaikade riiklikus arengukavas kavandatud tegevuste rakendamisele. Pühapaikadega seoses on loodud andmekogu, koostatud õigusalüüs ja seadusemuudatuste kavand, tellitud avaliku arvamuse uuringuid ning osaletud Tartu Ülikooli ja Eesti Maaülikooli valikainete korraldamises. Muhu, Juuru, Kuusalu ja Põlva kihelkonnas on korraldatud pühapaikade välisuuringuid. Rahrusvahelise projekti

Cult Identity raames vastutas Hiite Maja pühapaikade kaitse ja haldamise suuniste koostamise eest. Osaletud on ka hiite dokumentaalfilmi valmistamises, Maavalla hiite kuvavõistluse korraldamises jpm pühapaikadega seotud ettevõtmistes.

HIITE MAJA SIHTASUTUS

Muistsed paigad

JUURU KIHELKOND

KAART

HEAD TAVAD

Looduslikku pühapaika minnakse eeskätt mõtisklema, jõudu koguma, tervist ja nõu saama, palvetama ja ande viima. Pühapaigad toovad kosutust ja abi inimestele, kes tulevad lugupidamisega paiga ja põlisrahva vastu ning järgivad ajaloolisi häid tavasid.

- PUHTUS**
Pühapaika tule kaina, puhta ihu, rõiva ja meelega ning ära jäta endast maha sodi ega mustust. Nagu kirikusse, nii ka looduslikku pühapaika sisenetakse jalgsi ning sinna ei viida loomi. Asjale mine pühapaigast välja.
- PUUTUMATUS**
Pühapaigas ei tehta mõtte, sõna ega teoga liiga ühelegi elavale olendile, ei inimesele, loomale, puule-pöösale ega maapinnale. Pühast paigast ei või oksagi murda, lilli, marju või seemi korjata, kala püüda, ega muid loodusande varuda, teab vanarahva tarkus.
- RAHU**
Pühapaigas hoitakse vaikust ja rahu, et mitte häirida selle asukaid ega külastajaid. Hing või haldjas on igal puul, kivil, veekogul ja paigal.
- ANNID**
Pühapaigas võib anniks siduda looduslikust kiust paela, riideriba, lõnga vms. Kõige parem, kui seotud lõng on valget või punast värvi ja pael ise punutud. Pane tähele, et seotud pael poleks kunstkiust ega oleks pingul. Sa võid jätta pühapaika ka münte, väärisesemeid või kaapida hõbevalget. Anniks võib jätta ka osakese värskest toidust ja joogist.
- TAVADE RIKKUMINE**
Pühapaikadeks on valitud ilmselt väekohad, mis võivad inimesele kohatu käitumise korral ka hukutavalt mõjuda. Nii kaugemast minevikust kui ka tänapäevast leidub rohkesti näiteid, kuidas pühapaika häirides või rikkudes on paljud inimesed saanud tõsiselt viga – haigestunud või isegi surnud. Seepärast tasub ajaloolisi tavasid tõsiselt võtta. Parem karta kui kahetseda, ütleb vanasõna.

PÕLISED PÜHAD

VASTLAPÄEV

Vastlapäev on liikuv püha ning on 2013: 12.02. • 2014: 04.03. • 2015: 17.02. 2016: 09.02. • 2017: 28.02.
Kindel asukoht puudub, alla lastakse piirkonnas leiduvatel suurematel ja väiksematel küngastelt. Täpsemat infot küsida turismiinfokeskusest Rõõmsa liulaskmise, hernesupi ja kuklite söömise ning vurri tegemise päev. Liulaskmine annab tervist ja õnne nii inimestele kui nende majapidamisele. Kuigi vastlad pole ametlik püha, võib sel päeval sageli näha, et nii õppeasutused kui ka töökollektiivid on läinud ühiselt liumäele.

JAANILAUPEÄV

23.06.
Suvine pööripüha, mis tähistab talvise poolaasta algust. Jaanituld teevad linnad, külad ja väga paljud perekonnad. Jaanitule soojus ja suits on raviva ja õnnistava toimega ning iga inimene peaks sellesse viima kasvõi ühe oksarao.

HINGEDEPÄEV

2.11.
Kalmistutel ja kodudes süüdatakse küünlad Hingedepäeva õhtul säravad Eestimaa kalmistud küünlatulest ning küünlad on süüdatud ka paljudes kodudes. Eestlased usuvad, et sügisest jõuludeni kestval hingedeajal saavad esivanemate hinged meid külastada ja nendega sideme hoidmine toob meile õnne.

MARDILAUPEÄV

9.11.
Mardilaupeäeva õhtul võib nii külades kui linnatänavatel kohata eriskummalisi kampsid, kelle näod on kaetud värvi või maskidega ja kellel on seljas veidrad rõivad. Need on hingesid kehastavad mardisandid, kes käivad uksele, laulavad, tantsivad, esitavad mõistatusi ja lahke kostitamise korral õnnistavad pererahvast ja selle majapidamist. Mõni nädal hiljem (24.11.), kadrilaupeäeva ehk lambapäeva õhtul on liikvel valgesse rõivastatud kadrisandid.

Läbi aegade on inimesi paelunud looduse vägi ja lumm. Keskajal hästi tundes ja kasutades, aga ka austades on võimalik luua inimeste ja looduse vahele tasakaalukad suhted. Sel viisil toimides on eestlastest saanud aastatuhandete jooksul Euroopa üks vanemaid rahvaid. Eestimaa pinnavormid, veekogud, kivid ja põlispuud on ühtlasi osa põlisrahva vaimsest pärandist. Lohukivid jutustavad meie maaviiljeluse algusest, üleloomulike olenditega seotud paigad pajatavad muistseid lugusid ning looduslikud pühapaigad hoivad teadmist, et loodus ja laiemalt elu on püha.

Rahvusvaheline Looduskaitsealiit (IUCN) ja Maailma Looduse Fond (WWF) kinnitavad, et looduslikud pühapaigad on inimkonna vanimad kaitsealad. Eestlased on hiites loodust kaitsnud igiammusest aegadest peale. Vähemalt osaliselt tugineb sellele ka tänase Eesti maastikuline mitmekesisus ja elurikkus. Võrreldes ülejäänud õhtumaise Euroopaga on Eestis looduslikud pühapaigad ning nendega seotud tavad ja uskumused jõudnud kaasaega silmatorkavalt rohkearvuliselt ja elavalt.

Juba meie kauged esivanemad märkasid, et looduse pühades paikades avaldub iseäralik vägi. Aupaklikult lähenedes võivad nad anda tervist, lasteõnne, edenemist, sisemist tarkust ning meelerahu. Sarnane looduse vägi avaldub ka teatud pühadel aegadel mida me praegugi tähistame, näiteks hingedeajal, jõuludel, vastla- ja jaanipäeval.

See voldik on tagasihoidlik sissejuhatus Juuru kihelkonna pärandiga tutvumiseks.

www.ancientsites.eu

Väljaandja: SA Hiite Maja
www.hiis.ee

Foto: A. Kaasik; Arne Ader; © O. Lebedeva, © B. Calkins (Dreamstime.com)

Cover photo:
© Sborisov (Dreamstime.com)

Prepared by:
Karsu Izdevniecība Jāņa sēta,
www.kartes.lv

The booklet has been developed within the scope of the project of the Central Baltic Sea region cross-border cooperation programme INTERREG IV A 2007-2013 "Ancient Cult Sites – Common Identity of the Shore of the Baltic Sea". The content of the publication reflects the authors views and the Managing Authority cannot be held liable for the information published by the project partners.